

bitig Edebiyat Fakóltesi Dergisi

bitig Journal of Faculty of Letters

(Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 9, Haziran/June 2025)

Mesnevîlerde Olağanüstü Bir Unsur Olarak Ejderha

Hicran YÜCEL

Arş. Gör.

Namık Kemal Üniversitesi

hicranyucel@gmail.com

0000-0003-4231-8466

Talat AYTAN

Doç. Dr.

Yıldız Teknik Üniversitesi

taytan@yildiz.edu.tr

0000-0001-9778-8970

Araştırma makalesi/Research article

Geliş Tarihi/Received: 12.11.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 21.01.2025

Atıf/Citation

Yücel, Hicran ve Talat Aytan (2025), Mesnevîlerde Olağanüstü Bir Unsur Olarak Ejderha. *bitig Edebiyat Fakóltesi Dergisi*, 5 (9), 47-63.

Bu makale iThenticate, turnitin, intihal.net programlarından biriyle taranmıştır.

This article was checked by iThenticate, turnitin or intihal.net.

Öz Ejderhalar, gerçekte var olmayan ancak dünya kültürlerinin çeşitli mitolojilerinde önemli yer tutan mitolojik varlıklardır. Bu efsanevi yaratıklar genellikle kültürel, folklorik ve mitolojik anlatılarda insan zihninin yaratıcılığı ve sembolizmi aracılığıyla şekillenmiştir. Ejderhaların mitolojik tasvirleri çeşitlilik gösterse de genel olarak bunlar korkunç, heybetli ve güçlü varlıklar olarak betimlenirler. Dünyanın farklı coğrafyalarında farklı kültürlerin edebî anlatılarında bazen bir engel, bazen bir korku ögesi, bazen düşman olarak ortaya çıkan ejderha, Türk halk anlatıları içerisinde de önemli bir yere sahiptir. Edebî bir terim olarak düşünüldüğünde “kurgulayarak anlatma” şeklinde tanımlanabilecek olan tahkiye, Türk anlatı geleneği içinde önce masal, destan, halk hikâyesi gibi türlerde kendini göstermiş, devamında bu geleneğe mesnevî türü de eklenmiştir. Gelişimini Anadolu sahasında sürdüren Türk anlatı geleneği içerisinde 13. yüzyıldan itibaren varlık göstermeye başlayan mesnevî türü, yalnız hikâye anlatımı değil sosyal hayata dair izlenimleri aktarmak, savaş veya düğün gibi toplumsal olayları kayda geçirmek, öğüt vermek, yabancı dil öğretmek gibi pek çok farklı amaca hizmet eden eserin ortaya konmasını sağlamıştır. Bu çalışmanın konusu olan tahkiyevî mesnevîler, bu türün hikâye anlatma kanadını oluşturan eserlerdir. Bu hikâyeler, bünyesinde yalnızca realist değil aynı zamanda fantastik, olağanüstü unsurları da barındırır. Kişi, mekân, olay veya durum gibi farklı şekillerde hikâyeye dâhil olan olağanüstü unsurlar arasında kurgusal canlılar da yer alır. Ejderha da hem zamansal hem de coğrafi olarak edebiyatta geniş bir alanda varlık göstermiş olağanüstü bir unsurdur. Tezden üretilen yayın kapsamındaki bu çalışmada, tez çalışması süresince taranan mesnevîler arasından konuya örnek malzeme sunmak açısından en verimli bulunan beş örnek eser (*Ahmedî-İskendernâme*, *Ahmedî-Cemşîd u Hurşîd*, *Abdî-Heft Peyker*, *Hayâtî-Heft Peyker*, *Manisalı Câmî-Vâmîk u Azrâ*) seçilmiştir. Bu metinlerden hareketle ejderhanın farklı kültürlerle ait anlatılardaki yerinden bahsedilmiş, bunların birbiri ile etkileşimine değinilmiş, ejderhanın mesnevîlerde olağanüstü bir unsur olarak kullanımı incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: mesnevî, tahkiye, olağanüstü, ejderha

Dragon as an Extraordinary Element in Mathnawis

Abstract Dragons are mythological creatures that do not exist in reality but have an important place in mythologies of various world cultures. These mythical creatures have often been shaped through the creativity and symbolism of the human mind in cultural, folkloric and mythological narratives. Although mythological depictions of dragons vary, they are generally depicted as terrible, majestic and powerful beings. The dragon, which sometimes appears as an obstacle, sometimes as an element of fear, and sometimes as an enemy in the literary narratives of different

cultures in different geographies of the world, also has an important place in Turkish folk narratives. Tahkiye, which can be defined as “telling through fiction” when considered as a literary term, first manifested itself in genres such as fairy tales, epics and folk tales within the Turkish narrative tradition, and later the mathnawi genre was added to this tradition. The mathnawi genre, which started to exist in the Turkish narrative tradition that continued its development in the Anatolian area since the 13th century, had provided the creation of works that serve many different purposes not only storytelling but also conveying impressions about social life, recording social events such as wars or weddings, giving advice, and teaching foreign languages. Tahkiye (narrative) mathnawis, which are the subject of this study, are the works that make up the storytelling wing of this genre. These stories contain not only realist, but also fantastic, extraordinary elements. Among the extraordinary elements that are included in the story in different ways, such as a person, place, event or situation, there are also fictional living beings. Dragon is an extraordinary element that has existed in a wide area of literature, both temporally and geographically. In this study, within the scope of the publication produced from the thesis, five sample works that were found to be most productive in terms of presenting sample material to the subject among the mathnawis scanned during the thesis study (*Ahmedî-İskendernâme*, *Ahmedî-Cemşîd u Hurşîd*, *Abdî-Heft Peyker*, *Hayâtî-Heft Peyker*, *Manisalı Câmi-Vâmik u Azrâ*) were selected. Based on these texts, the place of the dragon in the narratives of different cultures is mentioned, their interaction with each other is mentioned and the use of the dragon as an extraordinary element in mathnawis is examined.

Keywords: mathnawi, narration, extraordinary, dragon

Giriş

Klasik Türk Edebiyatı içerisinde hikâye anlatımı için uygun ve sıklıkla kullanılan bir tür olan mesnevî, Anadolu sahasında yaklaşık yedi yüzyıl boyunca bu özelliğini sürdürmüştür. Bu geniş zaman aralığı içinde değişiklik ve yeniliklerle genişleyen tür, bazen kurgusal bazen de gerçek olayların anlatıldığı pek çok konuyu barındırmıştır. İsmail Ünver mesnevîleri yazılış amaçlarına göre dört gruba ayırmış ve şu şekilde sınıflandırmıştır:

Birinci Grup: Okuyucuya bilgi vermek ve onu eğitmek amacıyla yazılan (dînî, ahlâkî, tasavvufî ve öğretici, ansiklopedik) mesnevîler,

İkinci Grup: Okuyucunun kahramanlık duygusuna hitap etmek maksadıyla yazılan, konusunu tarihten veya menkıbelerden alan mesnevîler,

Üçüncü Grup: Sanat yönü ön planda, okuyucunun edebî zevkine yönelik, ana çizgisi aşk ve macera olan mesnevîler,

Dördüncü Grup: Şairlerin yaşadıkları ve gördüklerini aktardıkları, toplum hayatından kesitler sunan mesnevîler. (Ünver 1986, ss. 438-444)

Bu sınıflandırma içinde üçüncü grupta yer alan, “tahkiyevî” denebilecek, içerisinde kişi, zaman, mekân, olay, olay örgüsü, hikâye gibi unsurları barındıran ve didaktik olmak, çeviri yapmış olmak, tarihî bir olayı nakletmek gibi amaçlardan ziyade kurgusal bir hikâyeyi anlatmak maksadıyla yazılmış mesnevîlere bakıldığında olağanüstü unsurların bu tarz eserlerde farklı bölümlerde farklı şekillerde yer tuttuğu görülür. Bunlar bazen hikâyenin ana konusunu oluştururken bazen hikâyeye içindeki bölümlerde birer figür olarak yer alır ve engel olma, akışı değiştirme, yeni bir olay başlatma, var olanı pekiştirme, merak uyandırma gibi yönlerle ortaya çıkar. Bu çalışmada tahkiyevî mesnevîler arasından seçilen eserlerde yer alan “ejderha” figürünün bir olağanüstü unsur olarak kullanıldığı yerler tespit edilecek, bunların hikâyedeki yeri ve önemi ile hikâyeye katkısı üzerinde durulacaktır. Bu sebeple önce tahkiyevî mesnevî ve olağanüstülük tanımlarından bahsetmek gerekmektedir.

Tahkiye, kelime anlamı olarak öyküleme, hikâyeye etme gibi teknikleri ifade eder. Edebî bir terim olarak ele alındığında ise “*kurmaca, kurgulayarak anlatma*” şeklinde okuyucunun karşısına çıkar. Günümüzde çoğunlukla roman incelemeleri alanında kullanılan kurmaca terimi aslında bir hikâyeye barındıran ve tahkiye unsurlarıyla kurulmuş olan masal, mesnevî, halk hikâyesi, destan gibi türleri de kapsamaktadır. Tahkiye unsurları kişi, zaman, mekân, hikâyeye, olay örgüsü, anlatıcı, bakış açısı, anlatım tekniği olarak sıralanabilir. Bunların her zaman gerçekteki ile birebir aynı olması beklenemez. Kurgusal karakterler, mekânlar veya hikâyeye gerçekte var olan ancak henüz gerçekleşmemiş şeylerin bir araya getirilmesi ile oluşabileceği gibi gerçek hayatta var olmayan ve olağanüstü denebilecek şekillerde de hikâyede yer bulabilir.

Olağanüstüyü tanımlamak için elbette kelime anlamından yola çıkmak gereklidir; ancak bu çalışmanın konusu olarak olağanüstü terimi bazı anlam değişikliklerini belirtmeyi zorunlu kılmaktadır. Kelime olarak bakıldığında olağanüstü “*Alışılmıştan, benzerlerinden farklı olan, fevkalade. Beklenmedik bir zamanda yapılan, önceden tasarlanmamış olan. Harikulade.*” anlamına gelmektedir (Olağanüstü, t.y.). Ancak bu tanımları genişletmek gerekmektedir. Tzvetan Todorov olağanüstünün ortaya çıkması için gerekli sebepleri şu şekilde açıklar: Bir anlatıda bir karakterin yaşadığı fantastiğe yakın olay mantık sınırları içinde açıklanmıyorsa ve meydana gelen yeni doğa yasaları kabulleniliyorsa burada olağanüstü bir durum vardır. Daha kısa bir deyişle eğer varlık, mantık yönünden sorgulanmadan sadece varlığıyla kabul görüyorsa olağanüstü ortaya çıkar (Todorov, 2004). Dolayısıyla olağan; mantık sınırları dâhilinde olan, öngörülebilir, varlığın kendi tabiatında bulunan şeyleri kapsamaktadır denebilir. Aynı tür içerisindeki benzerlerinden daha farklı özellikler gösteren; türü için genel olarak kabul edilmiş sınırların dışında güce, görünüşe, forma sahip; alışılmış

zaman kavramına aykırı; neden-sonuç ilişkisi kurulamayan şeyler ise olağanüstü terimi bünyesinde kabul edilebilir.

Genel anlamda bir “olağan” ve “olağanüstü” tanımı yapmak ve bunların sınırlarını belirlemek elbette bu çalışmanın konusu değildir. Bu çalışmada yalnızca bu terimlerin bir edebî kurgu içerisindeki konumları üzerinden yorum ve çıkarımlar yapılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada olağanüstü ile kastedilen şey kurguya etkisi olan sıradışlıktır.

Kurguya etkisi olan sıradışılık bir olay olarak okuyucunun karşısına çıkabileceği gibi somut bir varlık olarak da görülebilir. Sıradışı bir mekân, hayatın olağan akışına aykırı formda bir canlı, ait olduğu türün yapabileceklerinin ötesinde bir güce sahip olan karakterler buna örnek verilebilir. Bunlar bazen o esere özgü, orijinal figür, durum ve olaylar olabilir. Buna Lâmi’î tarafından yazılmış *Salaman u Absâl* mesnevîsinde annesi olmaksızın dünyaya gelen kahraman (Uludağ, 1997, s.81), Ümmî Âsâ’nın *Mibr u Vefâ* mesnevîsinde meyve olarak üç tane gömlek yetiştiren ağaç (Çapanoğlu, 2014, s.6), Zâtî’nin *Şem u Pervâne* mesnevîsinde Naccâr isimli büyücünün yaptığı tahta kuşun canlanıp havalanması (Armutlu, 1998, s.232) gibi örnekler verilebilir. Bazı mesnevîlerde ise eskiden beri kullanılagelen, merak ve ilgi unsuru olma özelliğini koruyan figürler kullanılır. Bunlar arasında cinler, devler, tılsımlar, cadılar ve ejderhalar akla ilk gelenlerdir. Bu çalışmanın konusu olan ejderha figürü sadece Anadolu sahasında yazılan mesnevîler içerisinde değil dünyanın farklı coğrafyalarında farklı kültürlerle ve zamanlara ait anlatılarda da kendine yer bulmuş yaygın bir figür olarak öne çıkmaktadır.

Bir Figür Olarak Ejderhanın Kökeni

Ejderha kelimesinin aslının “azi-Dsâka” olduğu (Boratav, 2012, s.66) veya Avesta’da zikredilen “Aji Dahâka”dan geldiği ve Dahhâk ile bağlantısının bulunduğu söylenir (Şentürk, 2020, s.63). “Aji” Avesta dilinde yılan veya ejder anlamına gelmektedir. Dahhâk ise İran mitolojisinde omuzlarından birer yılan çıktığına inanılan karakterdir. Edebiyatta zulmün temsilcisi olan Dahhâk’ın (Uzun, 1993, s.409) aynı zamanda omzundaki yılanların nefsin kötü arzularını temsil etmesi yönü ile de kötülükle beraber anıldığı söylenebilir.

Farsçada “ejder, ejdeha, ejderha” şeklinde anılan ejderha için Arapçada “tinnîn, su’bân” ve Türkçede “ejder, ejderha, evren” isimleri kullanılır. Ayrıca Kaşgarlı Mahmud’un *Dîvanü Lügâti’t-Türk* eserinde ejderha için “yilbûke” denir (Gezgin, 2018, s.83).

Ejderhanın Türkçede evren ismiyle anılması yılanın kendi etrafında dönerek bir çember oluşturması ile ilgilidir. Evren gibi sonsuz bir döngü oluşturması onun evren ile simgeleşmesine sebep olmuştur (Koçak-Gürçay, 2017, s.38). Ayrıca ejderhanın yedi başlı olması ile gezegenler arasında bir benzerlik kurularak ejderhanın feleğe benzetilmesi de şiirlerde yer yer karşılaşılan çıkan bir durumdur.

(Şentürk, 2020, s.68). Tâcîzâde Câfer Çelebi, *Dîvân*'ındaki şu beytinde feleği yalnız yedi başlı bir ejdere benzetmez, aynı zamanda yıldızların ejderin pullarına, hilâlin de ateş saçan diline benzediğinden bahsederek geniş bir ejderha tasviri yapar (Erünsal, 2018, s.116):

Yâ felek bir heft-ser ejderdür encümden anın

Cismi pul puldur zebân-ı âteşînidür hilâl (Tâcîzâde Câfer Çelebi, Dîvân, K. 7/2)

Ejderhanın Türk kültüründeki yerinden bahsederken, yakın bir zamanda ortaya çıkarılan ve bugüne dek 12 hikâyeden oluştuğu kabul edilen *Dede Korkut Kitabı*'nın 13. anlatısı olma özelliği taşıyan “Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi” başlıklı hikâyeye de değinilmelidir. Metin Ekici’nin (2019, s.7) aktarımına göre ilk olarak Orhan Şaik Gökyay tarafından ortaya atılan fikir Oğuz beylerinin sıfatlandırılmalarının, birer olay sonucunda gerçekleşmiş olduğudur. Gökyay, çeşitli kaynaklara atıfta bulunarak, bu konuda çeşitli menkıbeler bulunduğunu, ancak bunların zamanımıza kadar gelmediğini bildirdikten sonra, özellikle Salur Kazan hakkında kullanılan sıfatlamalardan “ejderha öldüren” sıfatlamasını bu konuda şöyle örnek gösterir:

“Nitekim, Kazan Bey kendisini tutsak eden Tomanın kalesinin tekfuruna Dede Korkut kitabında ayrı deyişler hâlinde bulunmayan yararlılıklarla övünerek şöyle demektedir:

Yedi başlı ejderhaya yetiip vardım

Heybetinden sol gözüm yaşardı

Hey gözüm, namerd gözüm, muhannes gözüm

Bir yilandan ne var ki korhdun, dedüm” (akt. Ekici, 2019, s.7)

Yukarıda kelime kökeni ve farklı dillerdeki karşılıkları aktarılan ejderha, mesnevîlerde bunlara ek birkaç farklı şekilde daha anılır. Mesnevîlerde ejderhâ, ejdehâ, ejder şeklinde kendisinden bahsedilen ejderhâ, çoğunlukla iki kanadı, yedi başı olan, yüzü ata ve kendisi büyük bir timsaha benzeyen bir varlık olarak tasvir edilir (Canım, 2018, s.487; Yıldırım, 2008, s.274). Ejderha ayrıca büyük bir yılan da benzetilir. Zamanında öldürülmeyen yılanların, yüz yıl yaşadıktan sonra ejderhaya dönüşeceğine dair bir inanç mevcuttur (Şentürk, 2020, s.63). Yılanların, boyları otuz metreyi ve yaşları yüzü bulduğunda ejderhaya dönüştüklerine dair bir efsane de mevcuttur (Kaçar, 2016, s. 550). Yılan ile ejderha arasında büyüklük açısından bir fark olduğu Ahmedi’nin *İskendernâme*’sinde görülür: Mukaddime ve hâtîme bölümleri arasında “Destan” başlığı altında on yedi bölüm barındıran bu mesnevî içindeki dokuzuncu destanda İskender’in Hint adalarında gördüğü “acâib” canlılar arasında “ejderha kadar büyük” yılanların da olduğu söylenir (Akdoğan-Kutsal, 2019, s.507):

Buldılar bir çağ ol yirde ulu

İçi ol çağın yılanlar toptolu

Her yılını ejdebâ-girdâr-ıdı

Fîl gelse önine yudar-ıdı (Ahmedî, İskendernâme, b. 3308-3309)

Buradan anlaşılmaktadır ki yılan ile ejderha birbirinden farklı canlılar olarak değerlendirilmektedir ve ejderhanın yilandan daha büyük olduğu kabul edilmektedir.

Ejderhaların mitolojik öneminin aslında insanlığın tarih boyunca karşılaştığı zorlukların ve kötülüklerin bir simgesi olmasından ileri geldiği söylenebilir. Bu mitolojik varlık, insanların kolektif bilinçaltında yer edinmiş korkularını, arzularını ve hayatta karşılaştıkları zorlukları anlama çabalarını yansıtmaktadır. Her kültürde kendine özgü şekillerde betimlenen ejderhaların, evrensel bir mitolojik anlatının içinde, kültürel farklılıkları koruyarak varlıklarını sürdürdüğü yönünde bir değerlendirme yapmak mümkündür.

Ejderhaların tipik özellikleri arasında ağızlarından alev çıkaran, yılan benzeri kuyrukları bulunan ve genellikle kanatları sayesinde uçabilen varlıklar olmaları bulunur (Duman, 2019, s.489). Bu özelliklerin, ejderhaların doğaüstü ve korkutucu niteliklere sahip fantastik yaratıklar olarak algılanmalarına katkıda bulunduğu söylenebilir. Mitolojik anlatılarda ejderhaların genellikle kahramanlarla yapılan mücadelelerin odak noktasını oluşturduğu görülür. Bu epik hikâyelerde kahramanlar olağanüstü yeteneklere ve cesarete sahip olarak ejderhalarla mücadele ederler. Bu mücadelelerin ejderhaların sembolik anlamlarını içerdiği ve kahramanların zorlukları aşma, kötülükle savaşma ve zafer elde etme arzularını yansıttığı ifade edilebilir.

Ejderha yalnızca birbirine yakın veya birbirleriyle etkileşim içinde bulunan coğrafyalarda değil, birbiriyle bağlantısı bulunmayan milletlerin anlatılarında da kendine yer bulmuş bir figürdür. Bunun örnekleri özellikle Çin ve Japon mitolojilerinde sıkça görülür. Klasik Türk Edebiyatında bahsedilen ejderha ile Çin mitolojisinde anlatılan ejderha şekil ve özellik açısından birbirinden farklıdır. Çin ve Güneydoğu Asya kültürlerinde ejderha yalnızca yılan değildir. Bu kültürlerle ait anlatılarda ejderhaya kaplan pençesi, tavşan gözü, geyik boynuzları, sazan balığının yüzgeçleri gibi uzuvlar eklenir ve ejderha birkaç hayvanın melezi hâline getirilir (Eliade, 2003, s.203). Ayrıca mesnevîlerde okuyucunun karşısına çıkan ejderha etrafına ateş saçarken Çin ve Japon mitolojisindeki ejderha su ile anılır. Ejderha sudan çıkarak göklere ulaşır ve burada gök gürültüsüne, yağmurlara sebep olur, okyanuslarda medcezirler yaratır (Gezgin, 2018, s.78). Japon mitolojisinde de yine benzer şekilde sudan çıkan bir ejderha tasviri ile karşılaşılır. Burada bir “ejderha kadın” motifi mevcuttur. Deniz kızı ailesinden gelen bu ejderha, Klasik Türk Edebiyatındaki “cadı”ya benzer şekilde bir korku unsurudur. İnsanlar onu gördüğünde meşaleler ile korkutarak kovarlar (Gezgin, 2018, s.80).

Uzakdoğu anlatılarındaki ejderha “...bir devenin başına, bir erkek geyiğin boynuzlarına, bir canavarın gözlerine, bir ineğin kulaklarına, bir yılanın boynuna, bir midyenin göbeğine, bir sazan

balığının pullarına, bir kartalın pençelerine ve bir kaplanın ayaklarına sahiptir.” (Mackenzie, 1996, s.49). Batı’da ise ejderha alev saçan, devasa bir varlıktır. Korku unsuru olarak kullanılan bu varlık, hazinelerin bekçisi olarak hikâyelerde yer bulur. Ay tutulmasının, onun şeytanlar tarafından örtülmesiyle veya bir ejderhanın önüne geçmesiyle olduğuna inanılır. Bu sebeple ay tutulması esnasında aya bakılmaz. Onu şeytanlardan veya ejderhadan kurtarmak için eller birbirine vurularak veya teneke, tas, mâdeni kap gibi nesneler yoluyla gürültü yapılır, silahlar atılır (Polat, 2017, s. 117).

Ejderha Figürünün Klasik Türk Edebiyatındaki Kullanımı

Ejderha yukarıda anılan özellikleri sebebiyle Klasik Türk Edebiyatında yalnız bir figür değil ayrıca bir benzetme ögesi olarak da kullanılmıştır. Onun ağzından alevler saçması, yılanı benzemesi, yedi, yüz veya bin başlı olması, hazineyi koruması, korkutucu olması gibi yönlerine şiirlerde bazen sevgilinin güzelliğinden bazen de rakipten bahsedilirken rastlanır. Usûlî şu beytinde gönlünde sevgilinin zülfünün hayâlinin yattığını anlatırken hem bunları bir yılanı benzetir hem de bu yılanları ejderha olarak görür ve bir hazineyi beklediklerini söyler (İsen, 2020, s. 203).

Dilde hayliden hayâl-i zülf-i dilber var imiş

Cânım içinde yatar bin başlı ejder imiş (Usûlî, Dîvân, G. 54/1)

Hamdullah Hamdî ise sevgilinin zülûflerini, hazine kadar kıymetli güzelliğini korumak için görevli iki ejderhaya benzetir (Özyıldırım, y.t.y., s.27):

Hıfz itmek için ol sanemün hüsnî gencini

Sagında vü solında iki ejdebâsı var (Hamdullah Hamdî, Dîvân, G. 46/5)

Zâtî ejderhanın alevler saçmasını memdûhunu övme aracı olarak kullanır ve ağzından adeta alevler saçarak halde tasvir ettiği memdûhu ile ejderha arasında bir denklik bağı kurmaya çalışır (Kurtoglu, 2017, s. 150):

Kabruñ ki od saça deheninden cibân yanar

Kaş baş ile mukâbil olur aña ejdebâ (Zâtî, Dîvân, K. 45/39)

Ejderha dîvanlarda olduğu gibi mesnevîlerde de benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Mesnevîlerde, ejderhadan bahseden beyitlerde de gazellerdekine benzer özelliklerin sıralandığı görülür. Ejderhanın hazine bekçisi olmasına dair yine Hâşimî’nin *Mibr u Vefâ*’sında (Uçak, 2016, ss. 160-617) bir hazine üzerinde duran iki ejderha ile ilgili şu örnekler yer alır:

Tolaşturduñ anı bend ü belâya

O genci bekledürsün ejdebâya (Hâşimî, Mibr u Vefâ, b. 284)

Degül med ol ki bâlâya belâdur

Ya bir genc üzre iki ejdebâdur (Hâşimî, Mibr u Vefâ, b. 6178)

Behiştî'nin *Mibr u Müşterî*'sinde (Polat, 2017, s.453) ejderhanın en göze çarpan özelliklerinden biri olan "ağızdan ateş saçma"nın bir örneği şu şekilde yer alır:

Eline aldı rûmî ejdehâ-veş

Döker hûn san saçar ağzından âteş (Behiştî, Mibr u Müşterî, b.2104)

Ejderha bazen de korkunç görünmesi gereken varlıkları anlatmak için kullanılır. Dev tasvirini güçlendirmek için kimi zaman devler ejderhaya benzetilir, kimi zaman ise ejderhaların devler önünde duramayacağından bahsedilir. Kemaloğlu İsmail tarafından yazılmış *Ferahnâme* bunun örneklerini barındırır (Çavuşoğlu, 2014, ss. 174-251):

Yoluñ öñince kaçır yıl irişmez

Öñine niçe ejderhâ girişmez (Kemaloğlu İsmail, Ferahnâme, b.264)

Kimisi ejdehâ başlu kimi fîl

Kaçan kim uçalar sankim eser yıl (Kemaloğlu İsmail, Ferahnâme, b.1166)

Gazel ve kasîdelerde olduğu gibi mesnevîlerde de şekil özellikleriyle bir benzetme unsuru hâline gelen ejderha mesnevîlerde ayrıca bir karakter olarak da yer alır. Onu bir hikâyeye unsuru, hatta yukarıda sayılan özellikleri sebebiyle olağanüstü bir hikâyeye unsuru olarak ele almak ejderhanın benzetme ögesi olmasının ötesinde bu şekil özelliklerinin ona mesnevîde ne gibi bir kimlik kazandırdığı, hikâyeye nasıl bir katkı sunduğu sorularını cevaplandırmada yararlı olacaktır.

Mesnevîlerde Olağanüstü Bir Karakter Olarak Ejderha

Mesnevî karakteri olarak ejderha öncelikle şekil olarak olağanın ötesindedir. Karşısındakine korku salacak özelliklere sahiptir. Bunun bir örneğine Abdî'nin *Heft Peyker*'inde (Güzelova, 2008) rastlamak mümkündür: Avlanmayı seven Behrâm, dişi bir yaban eşeğinin peşinden ulaştığı mağarada bir ejderha ile karşılaşır. Mesnevîde 1097-1131. beyitler arasında geçen hikâyede Behrâm ejderha ile dövüşüp onu öldürür ve ejderhanın karnından dişi yaban eşeğinin yavrusunun çıktığını görür. Doymak için ancak bu büyüklükte bir canlıyı yemesi gereken, dolayısıyla kendisi de oldukça büyük olan ejderha bu hâliyle yeterince zor bir rakiptir. Behrâm ise sivri iki ok marifetiyle bu ejderhayı yener:

İki nevk-i sinân tîrle şâh

Eyledi çeşm-i ejdehâyı sıyâh (Abdî, Heft Peyker, b. 1124)

Aynı konuyu işleyen Hayâtî'nin *Heft Peyker*'inde (Süreli, 2012, s.357) ise hikâyenin aynı bölümündeki ejderhanın Abdî'nin eserinde yer almayan bir özelliği ön plana çıkar: Yedi başlı olması.

Bir 'aceb ejdehâyıdı heft-ser

Yogadı misli bir dabı ejder (Hayâtî, Heft Peyker, b. 527)

Abdî'nin eserinde iki sivri ok ile öldürülen ejderhanın burada tek bir ok ile yedi başı birden gövdesinden ayrılır:

Ejdebâya revân idüp bir târ

Yidi başım kıldı anuñ bir (Hayâtî, Heft Peyker, b. 539)

Şu hâlde ejderhanın sıradan silahlarla öldürülebilecek sıradışı bir canlı olduğu çıkarımında bulunulabilir. Ejderhanın büyüklüğü ve yedi başlı olması ile beraber akla gelen diğer önemli özelliği ise ağzından alevler saçmasıdır. Ahmedî'nin *İskendernâme*'sinde (Akdoğan-Kutsal, 2019), İskender'in Hindistan macerası esnasında karşılaştığı ejderha, bir nefesi bile sıcak rüzgarlar dönüşen, bu nefesin sıcaklığı ile taşı muma çevirecek bir düşmandır:

Çıbar ağzından nefes ürse semûm

Kobusı irdüñde olur seng mûm (Ahmedî, İskendernâme, b. 3152)

Yine Ahmedî'ye ait bir başka mesnevî olan *Cemşîd u Hurşîd*'de (Akalın, 1975) ejderha bu defa bir dağ veya tepe kadar büyük tasvir edilir. Nefesinden dumanlar çıkar, gözleri meşaleler gibi yanar:

Melik didi bu ne püşte bu ne gâr

Didi Mibrâb i şâb-ı cibândâr

Görinen püşte degül ejdebâdur

Tütün anuñ demidür kim belâdur

Ol iki meş'al iki gözî anuñ

Halâsı yokdur andan cism ü cânuñ (Ahmedî, Cemşîd u Hurşîd, b.1456-1458)

İncelenen mesnevîlerde görülen bu sıradışı ve yer yer korkutucu özelliklerinden dolayı denebilir ki ejderha, kahramanın karşısında bir engel olarak konumlandırılır. Onun mesnevîdeki görevinin kahramanın kendisini ispatlamasına aracılık etmek olduğu söylenebilir.

Ejderhanın kahramanın karşısına bir engel olarak çıkmasına dair geniş bir tasvir *İskendernâme*'de yer almaktadır. Ahmedî'nin İskender'in hayatına dair farklı konuları ve maceralarını “destân” başlığı altında anlattığı ve on yedi destân barındıran *İskendernâme*'sinde (Akdoğan-Kutsal, 2019) yer alan “Dâsitân-ı Ejdehâ-koşten-i İskender Der-Hindûsitân” başlıklı sekizinci destan “İskender'in Hindistan'da Ejderhayı Öldürmesi” konusunu işlemektedir. Mesnevîde 3148-3165. beyitler arasında yer verilen bu hikâyede İskender'in ejderhayı yenmek için ilginç bir yöntem kullandığı görülür:

“... Baharda gece ve gündüz eşit olduğunda ansızın Sind'den bir kişi gelir. Sind'de bir ejderha bulunduğunu, her tarafı viran ettiğini söyleyerek yardım ister. İskender, bunu duyunca o ejderhayı öldürmek için Sind'e doğru yola çıkar. Büyük bir kağı hazırlar, üzerine tahtadan taht bağlar, bin demir çengel hazırlar,

uçlarına zehir sürdürür, o yapıyı kaplar. İki öküz getirterek kağınya bağlar, kendisi de panzehir içerek o eve girer. Ejderha kokuyu alınca gelir, öküzleri ve kağınyı yutar, ancak çengeller vücuduna batar, çenesi kağınya saplanır, şah girdiği evden çıkarak ejderhayı önce kılıcıyla yaralar, sonra da bir ok atar ve ejderhayı öldürür.” (Akdoğan-Kutsal, 2019, ss.172-173)

Aynı yöntem mesnevînin dokuzuncu destanında da görülecektir. Burada da İskender yine bir ejderhayı yenmek için benzer bir tuzak kurar ve bu defa ejderhanın hançerler yutmasını sağlayarak onu alt eder (Akdoğan-Kutsal, 2019, s. 174). Ejderhayı tuzığa çekmek, zehirli çengellerle kaplı kafese girip ejderhanın onu yutmasını beklemek ve ejderhayı zehirleyip sonrasında saldırmak gibi yolları içeren bu motif Yunan mitolojisinde de mevcuttur:

“Thespiiai ülkesinde bir dragon yaşayanlara büyük zulüm yaşatmaktaydı. Ülkedeki insanları vahşetiyle korkutup tehdit eden bu ejderha her yıl bir delikanlının kendisine kurban edilmesini zorunlu kalmıştı. O yıl sıra genç Kleostratos'a gelmişti. O ve arkadaşı Menestratos bir plan yaptılar. Arkadaşının hazırladığı, üzerinde demir kancalar bulunan bir demir zırh giyen Kleostratos, bu zırhla kurban olmayı şart koştu. Kleostratos 'u demir zırhla yutan dragon o anda öldü. Bu iki arkadaşın kahramanca mücadelesi tüm ülkeyi zalim ejderhadan sonsuza dek kurtardı.” (Grimal, 1997, s.379)

Buradan anlaşılıyor ki farklı milletlerin, farklı kültürlerin, aynı konuyu işleyen veya aynı etkiyi amaçlayan anlatıları içerisinde bazı motifler, birebir aynı şekliyle veya kısmen değiştirilmiş ancak temelde aynı noktadan hareket eder şekilde hikâye kurgusunda kendine yer bulmaktadır. Görüleceği üzere ejderha da buna örnektir. Hikâyenin geçtiği belirsiz ülkedeki halk için bir korku unsuru, bir engel olan ejderha, hikâyenin ana kahramanı tarafından alt edilmek üzere mevcuttur.

Bu noktada kahramanın neden bir düşmanı alt etmesi gerektiği sorusuna değinmek yerinde olacaktır. Nuran Tezcan, “Aşk Mesnevîlerini Şövalye Aşkı Bağlamında Okumak” konulu makalesinde kahramanın aşk mücadelelerinin aslında tahtı hak ettiğini ispatlama mücadeleleri olduğunu ifade eder. Tahtın ancak ehline bırakılması gerektiğini, dolayısıyla bu tür aşk mesnevîlerinin asıl hedefinin oğul isteyen bir padişahın bu dileğine kavuşması ve padişahın şehzâdesini, tahtı ona bırakacak güç ve yeteneğe sahip olacak şekilde yetiştirmesi olduğunu belirten Tezcan, taht için şehzadenin eğitimi birinci aşama, hayatı tanımasını ise ikinci aşama olarak değerlendirir. Tezcan ayrıca şehzadenin tahta çıkabilmesi için kafa, beden ve ruh gücü kazanması gerektiğini belirtir. Ona göre “Sarayda devrin bilgininden edinilen bilgilerin yanı sıra yaşam deneyimi birikimiyle pekiştirilmiş bir kişilik kazanmanın yolu, hayatın çeşitli zorluklarını yaşama (doğa ve doğanüstü güçlerle yaşanan zorluklar, savaşlar, çeşitli ırk ve dinden insanları tanıma vb.) ve üstesinden gelmeden geçer.” (Tezcan, 2016, s.17).

Kahramanın macerası yalnızca okuyucunun hoş vakit geçirmesi için kurgulanıp yazılmış, heyecan verici ve ilgi çekici olaylarla süslenmiş bir hikâye olarak değerlendirilmemelidir. Bir macera her ne kadar ilgi çekici unsurlar barındırıyor olsa da amacının yalnızca ilgi çekmek olduğu söylenemez. Macera aslında kahramanın erginlenmesi için bir araç olarak düşünülmelidir. İster bir hükümdar, bir şehzâde ister sıradan bir insan olsun, kahraman hikâyenin sonunda en başta olduğundan farklı

bir insana dönüşecektir. İncelenen mesnevîler üzerinden söylenebilir ki macera, kahramanın akıllı, güçlü ve cesur biri olduğunu gösterir şekilde biter. Dolayısıyla yukarıdaki örnekte olduğu gibi kahramanın yiğitlik göstermesi bir gereklilik olarak düşünülmelidir. Bu zafer hem kahramanın güç gösterisi olacaktır hem de erginlenmesinin bir nişanesi sayılacaktır. Böylece halk bir belâdan kurtulurken kahraman da bu sayede amaçladığı ödüle (*ün, sevgili, taht vb.*) kavuşmak yolunda büyük bir adım atmış sayılacak, kendini ispatlamış addedilecektir.

Erginlenmesi için bir yiğitlik göstermesi gereken mesnevî kahramanı, masal kahramanlarından farklı olarak bunu yalnızca akıl yoluyla değil fiziki güç de kullanarak gerçekleştirmek durumundadır. Bazen bu çözüm akılcıca bir oyun ile gelse bile, yukarıdaki ejderha ve tuzak örneğinde görülebileceği üzere bu oyunun bir noktasında yine kahramanın cesaret göstermesi, riskli bir karar vermesi ve kendini tehlikeye atması gerekmektedir.

Masallarda, halk hikâyelerinde konu, ana karakterin bir problemi çözmesi ve nihai hedefine kavuşmasıyken, masallardan ve halk hikâyelerinden farklı olarak mesnevîlerde bu “*engeli aşma*” bölümü, mesnevînin ana konusu değil, yer yer mesnevînin ana konusuna henüz giriş yapılmamışken işlenen ve ana karakterin yani kahramanın gücünü pekiştiren bir çeşit “*takdim*”dir denebilir. Ana konusu bu engel ve engelin aşılma yolları/şekilleri olan hikâyelerde, bu durum ile ilgili detaylı anlatımın yer alması doğal bir durumdur. Ancak mesnevî içinde bu bölümün amacı detaylı olması değil vurucu olmasıdır. Böylece kahramanın gücü, cesareti, yiğitliği şüpheyi yer bırakılmaksızın aktarılır, ileriki aşamalarda gireceği mücadelelerde onun başarılı olacağına dair bir beklenti oluşturulur. Bu başarıya ulaşmanın yolu gücünden, kötülüğünden, tehlikesinden emin olunan, sorgulanmayan bir motifi kullanmaktan geçmektedir. Bu durum yalnızca mesnevîlerde görülmez. Kasîdelerde memdûhun mertebesine ve şahsî husûsiyetlerine bağlı olarak seçilen sıfatlar (Aydemir, 2002, ss.153-154), şehrengîzlerde anılan gençlerin meslekleriyle ilgili terimler (Kaplan, 2015, s.79), mektuplarda elkâb kısmında muhatabın durumuna uygun hitaplar kullanıldığı bilinmektedir (Ece, 2015, ss.550-558). Burada okuyucu kimden bahsedildiğini veya kime hitap edildiğini henüz bilmesi de kullanılan sıfat ve övgülerden yola çıkarak bir tahminde bulunabilir.

İncelenen mesnevîlerde görülmüştür ki bu durum, tahkiye unsurlarının seçiminde ve bu unsurlara yüklenen vasıflarda örtülü bir şekilde yer alabilmektedir. Kahramanın karşılaştığı engel veya düşmanın özellikleri, kahramanın onu yenme biçimi, aslında kahramanın kimliğine ve ona atfedilen sıfatlara da göndermeler içerir. Düşmanı yenmesi gereken kişi bir hükümdar/şehzade ise ondan aklını, cesaretini ve gücünü göstermesi beklenir. Bu kişinin bir pîr olması durumunda ise bilgeliğini gösterecek akılcıca bir oyun kurması, bazen bir kerâmet göstermesi gerekir. Zira bu sınıfta yer alan karakterlerden beklenen şey beden gücü ve yiğitlikten ziyade güçlü bir dînî inanç, akıl ve bilgeliktir.

Bir aşığın düşmanı rakib, bir âlimin düşmanı şeytan, henüz rüşdünü ispatlamamış bir şehzâdenin düşmanı ise önünü kesen eşkıya, yolunun üstündeki bir dev, uğradığı şehirdeki insanlara musallat olan bir ejderha olmalıdır. Böylece olağanüstü bir unsur olarak ejderhanın düşman, engel ve korku aracı olmasının yanında, yukarıda bahsedilen “pekiştirme aracı olma” işlevi ortaya çıkar. Bunun örneğine *Heft Peyker*’de yer verilir ve Behrâm’ın yiğitliğini anlatmak için ejderhalar ile mücadelelerinden bahsedilir (Sürelli, 2012; Güzelova, 2008). Burada Behrâm karakteri için ayrı bir parantez açmak gerekir. Sâsânî hükümdarı olmasının ötesinde edebî bir karakter olarak ilk defa Fars şairi Firdevsî’nin (ö. 1020) *Şehnâme*’sinde ismi anılan Behrâm’ın (Sürelli, 2012, s.274) hikâyesini müstakil bir mesnevî formunda ele alan ilk şair *Heft Peyker* adlı eseriyle Nizâmî’dir (ö. 1222) (Sürelli, 2012, ss.97-98). Behrâm yalnızca Sâsânî hükümdarı değil aynı zamanda da bir Zerdüş tanrısı ismidir. Her ikisinin de ismi savaş ve zafer ile birlikte anılır. Ancak bu ikisi arasında bir ortak nokta daha vardır: Ejderha öldürmek (Sürelli, 2012, s.72) Daha önce değinilen *Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi Hikâyesi*’nde olduğu gibi burada da bir kahramanı kahraman yapan unsur olarak “ejderha öldürme” motifi ortaya çıkmaktadır.

Kahramanın alt etmesi gereken düşmanın, aşması gereken engelin neden ejderha olduğu ve bu motifin neden tercih edildiği sorusu da ayrıca değinilmesi gereken bir başka konudur. Burada önce ejderhanın nasıl algılandığını ele almak gerekir. Ejderhanın ejderhılığı kendinden menkuldür. Okuyucu onun hikâyesini merak etmez, neden korkunç olduğu, neden zarar verdiği ile ilgili bir sorgulama yapmaz. Onu sadece insanların varlığı için bir tehdit, alt edilmesi gereken bir engel olarak görür. Dolayısıyla ejderha, hikâye kurgusu içinde yer alması gereken “engel” bölümünde yeterince vurucu, etkileyici ve kuvvetli bir düşmanın somutlaşmış hâlidir denebilir. Ehlîleştirilemez, hükmedilemez, ancak ve ancak öldürülebilir bir varlık olarak hikâyelerde kendine yer bulan ejderhanın mesnevîdeki varlığı kahramanın karşısına çıktığı an ile öldürüldüğü an arasındadır. Ejderha iyilik maksadına hizmet etmez, yalnızca bir yol üzerindeki engel yahut bir yerde yaşayan insanlar için tehlike olma vasfı taşır ve mesnevî kahramanının karşısına, bir insanda bulunması mümkün olmayan özelliklerle donatılmış şekilde çıkar.

Ejderha ile bir düşman olarak karşı karşıya gelen ve mücadele sonunda galip olan kahraman için bu özelliklere sahip bir düşmanı yenmenin, önemli olmanın ötesinde karakterine yüklenen sıfatlardan dolayı gerekli olduğu yukarıda ifade edilmişti. Bu noktada kahramanın yani bir hükümdarın/shahzâdenin sahip olması gereken nitelikler göze çarpar. Hükümdar yalnızca akıl ile yöneten değil aynı zamanda savaş zamanında ordusunun başında bulunan komutandır. O yalnızca düzeni ve adaleti sağlamakla kalmaz, savaş meydanında gücü ve cesareti ile askerlerine örnek olma sorumluluğu da taşır. Şu hâlde bir hükümdarın hem akıl yönünden üstün niteliklere sahip hem de

fiziken güçlü olması gerektiği söylenebilir. Hikâyede kahramanın bu özelliklerine ihtiyaç duyulan engel ve sorunlar yaratılarak kahramanın bu yolla kendini ispatlaması ve sahip olduğu unvana lâyık olduğunun okuyucuya gösterilmesi sağlanmaktadır denebilir. Kahraman, hedefinin önünde bir engel olarak duran ejderha ile dövüşürken gücünü ve cesaretini, onu yenmek için kullandığı yöntemle de aklını ortaya koyarak kendisinden beklenen niteliklere sahip olduğunu gösterir.

Ejderha başlı başına bir düşman veya doğrudan bir engel olabileceği gibi bazen de dolaylı olarak engel mahiyetindedir. Manisalı Câmî'nin *Vâmık u Azrâ* mesnevîsinde bunun bir örneğine rastlanır: Vâmık ve Azrâ'nın düğünü için Perîzâd ve Lâhican'ı davet etmeye giden Behmen bunların Kaf Dağı'nda Gund isimli bir dev tarafından hapsedildiğini öğrenir. Vâmık onları kurtarmak üzere yola çıkar. Hâtiften bir ses devî öldürmek için ona sadece bir kere vurmasını, iki kere vurunca devin dirileceğini söyler. Vâmık devî öldürür ve perileri kurtarır ancak dev tarafından Perîzâd'ın dili bağlanmıştı. Tılsımın çözümü için Gund'un yaşadığı mağaranın karşısındaki mağarada bulunan ejderhanın öldürülmesi gerekir. Vâmık ejderhayı öldürüp tılsımı bozar (Ece, 2002, s.29). Burada eylem her ne kadar ejderhayı öldürmek olsa da amaç tılsımın bozulmasıdır. Dolayısıyla bu hikâyede ejderha kahramanın düşmanı veya amaç önündeki engel olarak değil yalnızca engelin ortadan kalkması için kullanılan bir figür olarak yer almıştır.

İncelenen mesnevîlerden hareketle ejderhanın bir karakter olarak olay örgüsü içinde giriş bölümünde görülmediği, kahramanın evinden, ailesinden uzaklaştığı ve sevgiliye ulaşma macerasının işlendiği kısımda ortaya çıktığı söylenebilir. Ayrıca ejderhanın çoğunlukla bir engel mahiyeti taşıdığı, örneklerde görülür. *Cemşîd u Hurşîd*'de (Akalin, 1975) dağ ile kıyaslanacak büyüklüğü ve alev gibi yanan gözleri ile kahramanın karşısına çıkan ejderha, *İskendernâme*'de (Akdoğan- Kutsal, 2019) bir tuzak ile alt edilir, *Heft Peyker*'de (Güzelova, 2008) ise bir ok ile yedi başı birden gövdesinden ayrılır. *Vâmık u Azrâ*'da (Ece, 2002) ise ejderha doğrudan değil dolaylı bir engel olarak yer alır ve bir tılsımın parçası olarak ortaya çıkar. Kahramanın onunla mücadeleden vazgeçmesi veya yenilmesi söz konusu değildir. Nitekim sayılan örneklerin tümünde ejderha, kahraman ile girdiği mücadelenin sonunda yenilir ve hikâyedeki görevini tamamlamış olur.

Sonuç

Dünyanın farklı coğrafyalarına ait farklı kültürlerin anlatılarında bazen ateş bazen su ile ilintili olarak ortaya çıkan ejderha bir hikâye unsuru olarak sadece coğrafi yönden değil zamansal olarak da geniş bir aralıkta varlığını sürdürmüştür. Bu akışın bir parçası olarak mesnevîlerde de rastlanan bu figür, şekil özellikleri sebebiyle bir benzetme unsuru olarak kullanılır. Ancak yine bu şekil özellikleri onu bir hikâye karakteri olmaya da taşır. Onun varlığını gerekli kılan, hikâye içindeki işlevidir.

Bir mesnevî karakteri olarak değerlendirildiğinde ejderha, mesnevî kahramanının kendini ispatlaması, ismini duyurması, nihai amacına ulaşması için akıl ve beden gücü kullanarak yenmesi gereken bir düşman, aşması gereken bir merhaledir. Bazen bir hazineyi bekleyen, bazen bir şehir halkına musallat olan, bazen bir tılsımın nesnesi olan bu yedi başlı, ağzından alevler saçan devasa düşman, hikâyeyi sıradanlıktan uzaklaştıran, merak yaratan ve olay akışı içinde gerçekliği sorgulanmaksızın yer tutan bir engel, merak unsuru, hikâye içinde yeni bir olayın başlangıç vasıtası ve kahraman için yeni bir macera olması yönleriyle tahkiyevî mesnevîler içinde kayda değer derecede önem taşıyan bir olağanüstü unsurdur.

Ele alınan eserlerde hikâyenin büyük bölümü kahramanın aşkı veya arzuladığı şey için verdiği mücadelelerin, başına gelen maceraların anlatımını içerir. Kahramanın doğumu, yetişmesi, kendini ispatlaması ve tahta geçmesi şeklinde bölümlendirilebilecek ana hikâye içinde bir aşama olan bu kısım aynı zamanda mesnevînin gelişme bölümü olarak düşünülebilir. Ejderhanın bir karakter olarak bu bölümde ortaya çıktığı görülür. Kahramanın karşısına düşman olarak çıkan ejderha, daima mücadelenin mağlup tarafı olur. Onun hikâye içindeki temel rolü “engel” olmaktır. Bu durum farklı yollarla gerçekleşir. Bazen doğrudan kahramanın karşısına çıkmasıyla bir engel, bazen düşmanı koruması sebebiyle bir engel, bazen bir tılsımın parçası olması sebebiyle dolaylı bir engeldir. Bu rolü ile ejderha, okurun zihnindeki kahraman imajının pekiştirilmesi amacına da hizmet etmiş olur.

Kaynaklar

- Akalın, M. (1975). *Abmedî Cemşîd ü Hurşîd, inceleme-metin*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Akdoğan, Y., Kutsal, N. (2019). *İskendernâme (Abmedî)*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Armutlu, S. (1998). *Zâtî'nin Şem' ü Pervâne'si* [Doktora Tezi İnönü Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Aydemir, Y. (2002). Türk edebiyatında kaside. *Bilig*, (22): 133-168.
- Boratav, P. N. (2012). *Türk mitolojisi, Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin mitolojisi*. (R.Özbay, Çev.). Bilge-Su Yayınları.
- Canım, R. (2018). *Divan edebiyatının kaynakları*. Paradigma Akademi Yayınları.
- Çapanoğlu, G. (2014). *Ümmî İsâ mibr ü vefâ (Dil İncelemesi-Metin-Gramatikal Dizini)* [Yüksek Lisans Tezi Atatürk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Çavuşoğlu, R. (2014). *Ferah-Nâmeler ve Kemâloğlu'nun Ferah-Nâmesi inceleme-metin* [Doktora Tezi Dokuz Eylül Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Duman, H. (2019). Türk mitolojisinde ejderha. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 5(11), 482-493.
- Ece, S. (2002). *Manisalı Câmiî'nin Vâmık u Azrâ Mesnevîsi (İnceleme – Metin – Sadeleştirme)* [Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- (2015). *Klasik Türk edebiyatı araştırma yöntemleri (I-II)*. Eser Basım Yayın.
- Ekici, M. (2019). 13. Dede Korkut Destanı: “Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi” Boyunu Beyan Eder Hanım Hey!. *Millî Folklor*, 16 (122): 5-13.
- Eliade, M. (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi cilt 1. Taş Devriden Eleusis Mysteria'larına*. (A. Berktaş, Çev.) Kabalıcı Yayınevi.
- Erünsal, İ. E. (2018). *Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi Dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Gezgin, D. (2018). *Su mitosları*. Sel Yayıncılık.
- Grimal, P. (1997). *Mitoloji sözlüğü - Yunan ve Roma*. (S. Tamgüç, Çev.). Sosyal Yayınları.
- Güzelova, H. (2008). *Abdî'nin Heft Peyker Mesnevîsi inceleme-metin-sizgin*. [Doktora Tezi Ankara Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- İsen, M. (2020). *Usûlî Divanı*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Kaçar, M. (2016). Divan şiirinde mitolojik unsurlar (Ö. Şenödeyici, Ed.). *Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu*. Kesit Yayınları.
- Kaplan, Y. (2015). Seyrî ve Halep Şehrengizi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (14): 67-92.
- Koçak, A. - Gürçay, S. (2017). Alevî-Bektaşî Velâyetnâmelerinde ejderha motifi. *Journal of Analytic Divinity*. 1 (1), 34-65.
- Kurtoğlu, O. (2017). Zâtî Dîvânı, (gazeller dışındaki şiirler). T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56164,zati-divanipdf.pdf?0>.
- Mackenzie, D. A. (1996). *Çin ve Japon mitolojisi*. (K. Akten, Çev.). İmge Kitabevi.
- Polat, A. (2017). *Behîştî Sinân'ın (H.917/M. 1511-12) Mibr ü Müşterî Adlı Mesnevîsi*. [Doktora Tezi Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- TDK. (t.y.). Olağanüstü. *TDK Güncel Sözlük* içinde. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr>.
- Özyıldırım, A. E. (y.t.y.). *Hamdullah Hamdî Divanı*, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. ekitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78375/hamdullah-hamdi-divani.html>.
- Sürelli, B. (2012). *Türk Edebiyatında Heft Peyker Mesnevîleri ve Hayâtî'nin Heft Peyker'i*. [Doktora Tezi Boğaziçi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Şentürk, A. A. (2020). *Osmanlı şiiri kılavuzu 4*. OSEDAM Yayınları.
- Tezcan, N. (2016). Osmanlı-Türk edebiyatında aşk mesnevîlerini şövalye aşkı bağlamında okumak. *Divan Edebiyatına Yeniden Bakış*. Yapı Kredi Yayınları.

- Todorov, T. (2004). *Fantastik*. (N. Öztokat, Çev.). Metis Yayınları.
- Uçak, S. (2016). *Hâşimî'nin Mibr ü Vefâ Mesnevisinin tenkitli metni ve incelemesi*. [Doktora Tezi Fırat Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Uludağ, Erdoğan (1997). *Vakaya dayalı bir eser olarak Lâmi'î Çelebi'nin Salâmân ve Absâl Mesnevîsi*. [Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Uzun, M. İ. (1993). Dahhâk. *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt 8, s. 409. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ünver, İ. (1986). Mesnevî. *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, 415-416-417, 430-563.
- Yıldırım, N. (2008). *Fars mitolojisi sözlüğü*. Kabalcı Yayınevi.